

УДК 330.544.2: 634.1.076:
338.439.5
© 2014

І.А. Сало,

*доктор
економічних
наук*

*Інститут
садівництва
Національної
академії аграрних
наук України*

СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОГНОЗ МІСТКОСТІ РИНКУ ПЛОДІВ В УКРАЇНІ

Мета. Визначити місткість вітчизняного ринку плодів, особливості її формування та спрогнозувати обсяги в короткостроковому періоді. **Методи.** Монографічний, балансовий, конструктивно-розрахунковий, кореляційно-регресійного аналізу та ін. **Результати.** Розглянуто сучасний стан ринку плодів за його економічними параметрами: виробництво, реалізація, купівельна спроможність населення, споживання. Установлено попит на плоди на 2020 р. Спрогнозовано вартість місткості ринку, ймовірного імпортозаміщення та визначено канали розподілу плодів у перспективі. **Висновки.** Вважаємо, що потреба в збільшенні обсягів пропозиції та експортних поставок плодів зумовлена економічними та соціальними чинниками. Це можливо за рахунок розширення галузі садівництва.

Ключові слова: місткість, ринок, плоди, попит, пропозиція, імпорт.

Місце вітчизняного ринку плодів у системі продовольчого забезпечення визначається передусім їх корисністю та важливістю у здоровому раціоні харчування населення. У споживчому кошику українців за рівнем відповідності фактичного споживання раціональній нормі плоди займають останнє місце. Тобто попри необхідність споживання плодів, попит та потреби населення в них залишаються вже впродовж тривалого періоду незабезпеченими. Це зумовлено насамперед неефективністю функціонування вітчизняного ринку плодів та формування його кон'юнктури. Велике значення в забезпеченні належного рівня споживання плодів має визначення місткості ринку плодів та її прогноз.

Дослідженням проблем розвитку галузі садівництва, вітчизняного ринку плодів та ягід присвячено праці Л.О. Барабаш, О.Ю. Єрмакова, Л.А. Костюк, Т.А. Маркіної, В.А. Рульєва, Г.М. Сатіної, Л.П. Симиценка, Д.Ф. Чухна,

О.М. Шестопаля, П.Г. Шитта, А.І. Шумейка, В.В. Юрчишина та інших учених. Однак недостатньо вивченим є питання формування місткості ринку різними постачальниками плодів та передбачення її зміни.

Мета досліджень — визначити місткість вітчизняного ринку плодів, особливості формування та спрогнозувати її обсяги в короткостроковому періоді.

Методика досліджень. У дослідженнях керувалися методичними підходами до визначення місткості внутрішнього споживчого ринку сільськогосподарської продукції та продовольства [1].

Результати досліджень. Щоб охарактеризувати стан вітчизняного ринку плодів, слід визначитися з категорією «місткість ринку плодів». У «Методичних рекомендаціях складання прогнозних балансів попиту і пропозиції продовольчих ресурсів», затверджених Наказом

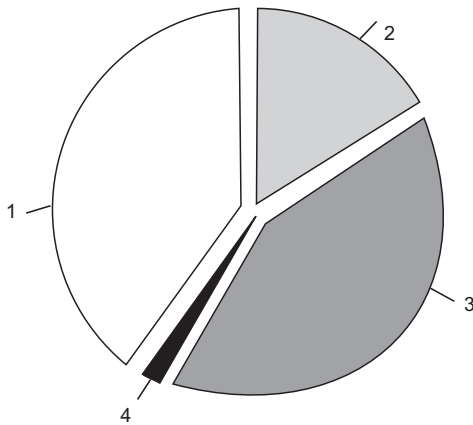

Рис. 1. Прогноз споживання плодів в Україні у 2020 р., кг, % на 1 особу за рік [7, 8]: 1 — цитрусові плоди та банани (28 кг, або 39,5%); 2 — кісточкові плоди (11 кг, або 16,1%); 3 — зерняткові плоди (30 кг, або 43%); 4 — горіхи (1 кг, або 0,9%)

Міністерства економіки України, передбачено, що до «фонду споживання» балансу належать усі плоди і навіть ті, що не надходять у продаж, а використовуються для внутрішньогосподарських потреб господарствами населення [3]. Коли йдеться про «місткість ринку», то мається на увазі обсяг плодів, які реалізуються на ринку виробниками, посередниками та торговцями, тобто продукція, що безпосередньо перебуває у сфері товарно-грошових відносин. Отже, існує розмежування цих 2-х категорій. І саме показник місткості по суті характеризує ефективність функціонування ринку та його інфраструктури.

Плоди в Україні вирощуються сільськогосподарськими підприємствами та господарствами населення. Основна їх маса формується останніми — 81–86%, або 1169–1523 тис. т у 2008–2012 рр. [7]. Виробництво плодів у сільськогосподарських підприємствах у 2012 р. скоротилося порівняно з 1990 р. у 3,7 раза — до 361 тис.т. Це пояснюється тенденцією до перевищення площ вибуття насаджень над закладанням молодих садів, а також наявністю значних площ під старими плодовими насадженнями (близько 25 тис. га).

Обсяги вітчизняного виробництва плодів представлені із зерняткових — переважно яблуками (83–87%, або 719–1127 тис. т), кісточкових — вишнями та сливами (відповідно 28–35% та 25–35%, або 116–173 та 110–155 тис. т), горіхоплідних — переважно грецькими горіхами (майже 100%, або

79,2–112,6 тис. т). Свіжі плоди на ринок надходять нерівномірно. Зважаючи на те, що основну їх частку становлять яблука, найменша частка товарної пропозиції формується в травні–серпні — 25–30%-річного товарообороту, а найбільша — в осінньо-зимовий період — 50–55%.

Зі збереженням наявних тенденцій розвитку ринку плодів у 2020 р. очікується зменшення валових зборів на 2–3% порівняно з 2011 р., а саме до 1741 тис. т. Це відбуватиметься за рахунок незначного зниження врожайності плодівих культур у сільськогосподарських підприємствах до 3,8 т/га та зменшення обсягів виробництва в 1,3 раза — до 226 тис. т, зокрема зерняткових — до 221 тис. т, кісточкових та горіхів по 3 тис. т.

Зі зростанням середньомісячного реально-го доходу населення, за нашим прогнозом, у 2020 р. до 5,3 тис. грн на 1 особу та цін на плоди до 19,95 грн/кг, що відповідно в 3,0 і 1,6 раза вище, ніж у 2012 р., витрати на їх споживання збільшаться у 2,5 раза — до 1406 грн, зокрема на зерняткові, кісточкові та горіхи в 1,9 раза — до 826 грн. Частка витрат на всі плоди становитиме близько 7% вартості продуктів харчування. Структура споживання дещо зміниться: основна частка коштів витратитиметься на зерняткові та цитрусові плоди — відповідно 37,4 та 25,0%, що пов'язано з підвищенням цін та істотним розширенням забезпечення ними попиту за рахунок імпорту.

Важливо визначити, за рахунок яких каналів постачання плодів формується попит на вітчизняному ринку з розрахунку на 1 особу за рік. У 2008–2012 рр. господарства населення виробляли 25–33 кг плодів, а сільськогосподарські підприємства — у 4–5 разів менше — 5–8 кг [4, 5]. За рахунок імпортних поставок попит населення забезпечувався на 40–49%, або 19–20 кг. Загалом рівень споживання плодів у 40,4–51,8 кг на 1 особу за рік задовольнявся лише на 52–66 % від раціональної норми споживання — 78 кг.

У 2020 р. очікується збільшення рівня споживання плодів до 71 кг на 1 особу за рік, що в 1,4 раза вище, ніж у 2012 р. (рис. 1). Розширення відбудеться переважно за рахунок яблук — у 1,3 раза (28 кг на 1 особу за рік) та цитрусових плодів і бананів — 2,2 раза (28 кг). Внутрішня потреба населення в плодах у розрахунку 78 кг на 1 особу за рік задовольнятиметься на 90%, зокрема зерняткових плодів — на 53% (яблук — на 55%), кісточкових — 71, горіхів — на 41% відповідно до їх

Місткість ринку плодів в Україні, тис. т

Показник	Рік					Індекс 2020 р. до 2011 р.
	2011	2013*	2015*	2017*	2020*	
Місткість ринку плодів сформована:	1385,5	1640,1	1794,7	1949,3	2181,2	1,6
господарствами населення	371,2	343,9	353,8	363,8	378,7	1,0
с.-г. підприємствами	224,5	219,0	217,7	216,5	214,6	1,0
Місткість ринку зерняткових плодів сформована:	485,6	600,0	643,1	686,1	750,8	1,5
господарствами населення	215,2	212,5	223,0	233,5	249,3	1,2
с.-г. підприємствами	197,3	196,9	195,8	194,6	192,9	1,0
Місткість ринку кісточкових плодів сформована:	258,8	245,9	260,3	274,6	296,2	1,1
господарствами населення	153,3	128,0	126,7	125,3	123,4	0,8
с.-г. підприємствами	27,2	21,9	21,8	21,6	21,4	0,8
Місткість ринку горіхів сформована:	20,1	21,7	23,5	25,2	27,5	1,4
господарствами населення	2,7	3,4	4,1	5,0	6,1	2,3
с.-г. підприємствами	0,4	0,2	0,2	0,3	0,3	0,8

* Прогноз. Розраховано за матеріалами досліджень автора та статистичними даними.

норми споживання 57,5 кг (яблук 50 кг), 16 та 1,5 кг. Попит на цитрусові плоди та банани перевищить норму 3 кг у 9,2 раза.

Зі збільшенням обсягів споживання плодів очікується зменшення продовольчої незалежності через розширення імпорتنих надходжень у 2,2 раза порівняно з 2012 р. до 44 кг на 1 особу за рік, тоді як норма їх споживання становить 3–5 кг. Виробництво господарств населення та сільськогосподарських підприємств, за прогнозом, збільшиться лише на 4–5%. На нашу думку, слід порушувати питання про перегляд норм споживання на імпортовану продукцію в бік збільшення в зв'язку зі змінами в зовнішньоторговельній діяльності і значним розширенням попиту на неї.

Місткість ринку плодів у 2013–2020 рр. на 35–37% поповнюватиметься за рахунок плодів зерняткових культур (600–751 тис. т), на 14–15% (246–296 тис. т) — кісточкових та 1–2% (22–28 тис. т) — горіхоплідних культур (таблиця). Решта товарної пропозиції формуватиметься за рахунок імпорتنих поставок. При цьому 85–90 % з них вважаються об'єктивно необхідними — це цитрусові плоди та банани [6].

Вартість місткості ринку імпортованих зерняткових та кісточкових плодів за 2007–2012 рр. становила 14,3 млрд грн, тоді як ці плоди мають досить високий потенціал вирощування в Україні і їхній продаж може забезпечувати додаткові надходження до державного бюджету. Така ситуація свідчить про необхідність розширення вітчизняного промислового виробництва плодів та обсягів експортних поставок.

На нашу думку, з урахуванням територіального розміщення та недостатньої місткості російського ринку найвигоднішим покупцем вітчизняних плодів є Росія. Вартість їх експортних поставок у перспективі могла б становити не менше 1,5–1,8 млрд дол. США.

Зауважимо, що з розширенням місткості ринку плодів зерняткових та кісточкових культур вітчизняного виробництва існує ймовірність зменшення обсягів їх імпорتنих поставок. За підрахунками, у 2007–2012 рр. частка можливого імпортозаміщення в місткості вітчизняного ринку плодів становила 15–25%, або 195–323 тис. т, а за прогнозом до 2020 р. зросла до 30% (626 тис. т). За 2013–2020 рр. їх вартість становитиме 66,3 млрд грн (рис. 2). Відзначено, що найвищу частку, як і в попередні роки, у вартості

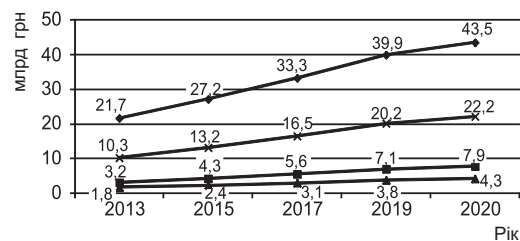

Рис. 2. Прогноз вартості місткості ринку плодів в Україні, млрд грн [7,8]: —◆— вартість місткості ринку плодів; —х— вартість місткості ринку імпортованих цитрусових плодів і бананів; —▲— вартість ймовірного імпортозаміщення кісточкових плодів; —■— вартість ймовірного імпортозаміщення зерняткових плодів

місткості ринку матимуть цитрусові плоди та банани — 47–50% (10,3–22,2 млрд грн).

У структурі обсягів реалізації плодів сільськогосподарськими підприємствами за основними напрямками згідно з прогнозом (до 2020 р.) спостерігається стабільність: переробним підприємствам — 58–63 тис. т, на ринку — 49–50 тис. т, комерційним структурам — 102–110 тис. т. Причому основну частку реалізованих плодів становитимуть зерняткові — 90–95%. Очікується, що за каналами реалізації населенню в рахунок оплати праці та пайовикам як плата за оренду землі плоди не розподілятимуться або спрямовуватимуться у незначних обсягах.

Основна частка плодів, вироблених господарствами населення, і надалі використовуватиметься для власного споживання — близько 65% (894–985 тис. т). Продаж на ринку становитиме 344–379 тис. т, або 25%. Зауважимо, що частка обсягів реалізації плодів господарствами населення на ринку з огляду на низьку купівельну спроможність населення, зокрема сільського, може в окремих регіонах сягати і понад 50%, особливо зерняткових та горіхів. Про істотну роль господарств населення у формуванні місткості свідчать також дослідження російського ринку плодів. Учені переконані, що товарність цієї категорії господарств у Росії має становити не менше 70% [2].

Висновки

З урахуванням того, що місткість вітчизняного ринку плодів покриває внутрішні потреби населення лише на 36–41% (1,3–1,5 млн т), вважаємо, що додатковий обсяг пропозиції має формуватися за рахунок розширення галузі садівництва. Потреба в збільшенні промислового вирощування плодів та обсягів експортних поставок зумовлюється не лише економічними, а й соціальними чинниками. До останніх належать насамперед забезпечення населення якісними плодами, зростання потреби в додаткових

трудових ресурсах, підвищення платоспроможного попиту. До економічних — збільшення фінансових надходжень до державного бюджету за розширення обсягів виробництва та реалізації плодів через податки; набуття статусу країни-експортера конкурентоспроможних якісних плодів, а не сировинної бази для розвинених країн світу; залучення іноземних інвесторів для подальшого розвитку промислового садівництва — створення спільних підприємств, розвиток підприємницької діяльності.

Бібліографія

1. *Ємність внутрішнього споживчого ринку сільськогосподарської продукції та продовольства: монографія*/О.М. Шпичак, Ю.О.Лупенко, В.М. Жук та ін.; за ред. О.М. Шпичака. — К.: ННЦ ІАЕ, 2013. — 186 с.
2. *Кашин В.И.* Научные основы адаптивного садоводства/В.И. Кашин. — М.: Колос, 1995. — 335 с.
3. *Про затвердження Методичних рекомендацій складання прогнозних балансів попиту і пропозиції продовольчих ресурсів* Наказ міністерства економіки України від 18.12.2009 р. №1426. — Режим доступу: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-metodichnih-rekomendacij-skladannja>.
4. *Сало І.А.* Розвиток ринку плодів в Україні: [монографія]/І.А. Сало. — К.: ННЦ ІАЕ, 2013. — 394 с.
5. *Сало І.А.* Формування попиту на вітчизняному ринку плодів/І.А. Сало// Наука на службі сільського господарства: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 5 березня 2013 р. — Миколаїв: Миколаївська ДСДС ІЗЗ, 2013. — С. 201–202.
6. *Сало І.А.* Товарне виробництво плодів господарствами населення України/І.А. Сало//Економічні проблеми модернізації та інноваційний розвиток регіонів: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (15–16 березня 2013 р.): тези доп. — Одеса: ЦЕДР, 2013. — С. 39–42.
7. *Статистичний щорічник України за 2011 рік*/уклад. О.Г. Осауленко]. — К.: Консультант, 2011. — 653 с.
8. *FAOSTAT* — FAO Statistics Division 2012. — Режим доступу: <http://faostat.fao.org>.

Надійшла 21.01.2014.